

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TABIAT BILAN
TANISHTIRISH MASHG‘ULOTLARIDA TA’LIM-TARBIYAVIY ISHLARNI
TASHKIL ETISH**

Xalmatov Misliddin Muxammadovich

*University of economics and
“Maktabgacha ta’lim” kafedrası
kafedrası v.b.dotsenti, biologiya
fanlari bo‘yicha falsafa fanlari doktori (Ph.D)
E-mail: mr.kholmatov1986@mail.ru*

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida ta’lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarining mazmuni, maqsad va vazifalari, pedagogik ahamiyati hamda ularni samarali tashkil etish metodlari tahlil qilingan. Shuningdek, bolalarda ekologik madaniyat, tabiatga ongli munosabat va kuzatuvchanlikni rivojlantirishda mashg‘ulotlarning o‘rni ochib berilgan. Tadqiqot natijalari tabiat bilan tanishtirish jarayonini to‘g‘ri tashkil etish bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar

maktabgacha ta’lim, tabiat bilan tanishtirish, ekologik tarbiya, ta’lim-tarbiyaviy ishlar, kuzatish, ekskursiya, ekologik madaniyat, pedagogik jarayon.

Abstract

This article discusses the theoretical and practical foundations of organizing educational activities in nature study lessons for preschool children. The content, objectives, tasks, pedagogical significance, and effective methods of organizing nature education activities are analyzed. The role of these activities in developing environmental culture, environmental awareness, and observation skills among children is highlighted. The findings show that properly organized nature study activities contribute significantly to the comprehensive development of preschool children.

Keywords

preschool education, nature study, environmental education, educational activities, observation, excursion, environmental culture, pedagogical process.

Kirish. Maktabgacha ta’lim tizimida bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash davlat ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar atrof-muhitni faol o‘rganishga intiladi va tabiat hodisalariga katta qiziqish bildiradi. Shu sababli bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlari ta’lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlari bolalarda tabiat haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlarni shakllantirish, ekologik madaniyatni rivojlantirish, tabiatga mehr-muhabbat va mas’uliyat hissini tarbiyalashga xizmat qiladi. Bunday mashg‘ulotlarni samarali tashkil etish bolalarning bilish faoliyati, tafakkuri, nutqi va estetik didining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bugungi kunda ekologik muammolarning ortib borishi maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Shu nuqtai nazardan tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida ta’lim-tarbiyaviy ishlarni ilmiy asosda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Bolalarni tabiat bilan tanishtirish masalalari ko‘plab pedagog va psixolog olimlarning tadqiqotlarida o‘z aksini topgan. S.N. Nikolaeva ekologik tarbiyani bolalarda tabiat haqidagi yaxlit tasavvurlarni shakllantirish jarayoni sifatida baholaydi. N.N. Poddyakov bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda tabiatni kuzatishning muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi.

L.S. Vygotskiy va J. Piagetning ilmiy qarashlariga ko‘ra, bolalarda bilimlar amaliy faoliyat va atrof-muhit bilan bevosita muloqot jarayonida shakllanadi. M. Montessori esa bolalarning tabiiy rivojlanishida tabiat bilan aloqador faoliyatlarning alohida ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatib bergan.

O‘zbekistonlik olimlar F.R. Qodirova, Sh.A. Sodiqova va N.M. Qayumova maktabgacha ta’lim jarayonida tabiat bilan tanishtirish metodikasini ishlab chiqib, uning pedagogik imkoniyatlarini keng yoritganlar.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o‘rganish, tahlil qilish, umumlashtirish, qiyosiy taqqoslash va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarini tashkil etishga oid ilmiy-metodik manbalar tahlil qilindi.

Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarining maqsad va vazifalari

Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarining asosiy maqsadi bolalarda tabiat haqidagi dastlabki bilimlarni shakllantirish va ekologik madaniyatni rivojlantirishdan iborat.

Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi:

- tabiat hodisalari haqida bilim berish;
- o‘simlik va hayvonlar dunyosi bilan tanishtirish;
- ekologik tarbiya elementlarini shakllantirish;
- kuzatuvchanlik va bilish faolligini rivojlantirish;
- tabiatga nisbatan ehtiyotkor munosabatni tarbiyalash;
- mehnat ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Ushbu vazifalar bolalarning yosh xususiyatlari va rivojlanish darajasiga mos ravishda amalga oshiriladi.

Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida ta’lim-tarbiyaviy ishlarning mazmuni

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlari quyidagi yo‘nalishlarda olib boriladi:

O‘simliklar bilan tanishtirish

Bolalar daraxtlar, gullar, sabzavotlar va mevali o‘simliklarning tuzilishi hamda o‘sh jarayoni bilan tanishtiriladi. O‘simliklarni parvarish qilish orqali bolalarda mehnatsevarlik va mas’uliyat hissi shakllanadi.

Hayvonlar olami bilan tanishtirish

Mashg‘ulotlarda uy hayvonlari, yovvoyi hayvonlar, qushlar va hasharotlar haqida bilimlar beriladi. Bu jarayon bolalarda hayvonlarga mehr va g‘amxo‘rlik hissini rivojlantiradi.

Fasllar va tabiat hodisalari

Bolalar yil fasllari, ob-havo o‘zgarishlari, yomg‘ir, qor, shamol kabi hodisalar bilan tanishtiriladi. Bu bilimlar tabiatdagi qonuniyatlarni tushunishga yordam beradi.

Ekologik tarbiya

Tabiatni asrash, suv va elektr energiyasini tejash, chiqindilarni to‘g‘ri tashlash kabi ekologik odatlar shakllantiriladi.

Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarini tashkil etish metodlari

Kuzatish metodi

Kuzatish bolalarni tabiat bilan tanishtirishning asosiy metodlaridan biridir. Bolalar tabiatdagi o‘zgarishlarni bevosita kuzatish orqali yangi bilimlarga ega bo‘ladilar.

Suhbat metodi

Suhbat davomida bolalarning mavjud bilimlari aniqlanadi va yangi tushunchalar shakllantiriladi.

Ekskursiyalar

Ekskursiyalar bolalarning tabiat bilan bevosita muloqotini ta‘minlaydi. Bog‘lar, xiyobonlar va tabiat maskanlariga uyushtirilgan sayohatlar ekologik bilimlarni mustahkamlaydi.

Tajribalar

Oddiy tajribalar yordamida bolalarga suv, havo, tuproq va yorug‘likning ahamiyati tushuntiriladi.

Didaktik o‘yinlar

O‘yinlar bolalarda ekologik bilimlarni qiziqarli va samarali o‘zlashtirish imkonini beradi.

Tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida tarbiyachining roli

Tarbiyachi mashg‘ulotlarning asosiy tashkilotchisi hisoblanadi. U quyidagi vazifalarni bajaradi:

- mashg‘ulotlarni rejalashtiradi;
- bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga oladi;
- pedagogik metodlarni to‘g‘ri tanlaydi;
- ekologik tarbiyaga oid faoliyatlarni tashkil etadi;
- bolalarning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

Tarbiyachining pedagogik mahorati mashg‘ulotlar samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Tabiat burchagida ta‘lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish

Tabiat burchagi bolalarning tabiat bilan kundalik muloqot qilishiga imkon yaratadi. Bu yerda gullar, akvariumlar, qushlar va boshqa tirik tabiat obyektlari joylashtiriladi.

Bolalar:

- gullarni sug‘oradilar;
- barglarni tozalaydilar;
- hayvonlarga oziq beradilar;
- o‘simliklarning o‘shini kuzatadilar.

Bunday faoliyatlar ekologik madaniyat va mehnat tarbiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

1-Rasm. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlaridan fotolavhalar.

Natijalar va muhokama

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida ta’lim-tarbiyaviy ishlarni tizimli tashkil etish bolalarning ekologik bilimlari va madaniyatini rivojlantiradi. Mashg‘ulotlarda kuzatish, ekskursiya va amaliy faoliyatlardan foydalanish bolalarning tabiat haqidagi tasavvurlarini boyitadi.

Natijada bolalarda:

- ekologik ong shakllanadi;
- tabiatga mehr-muhabbat kuchayadi;
- mas’uliyat hissi rivojlanadi;
- bilish faoliyati faollashadi;
- mustaqil fikrlash ko‘nikmalari takomillashadi.

Bu esa bolalarni keyingi ta’lim bosqichlariga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotlarida ta’lim-tarbiyaviy ishlarni to‘g‘ri tashkil etish ekologik tarbiya va shaxs rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Tabiat bilan tanishtirish jarayonida kuzatish, ekskursiya, tajriba va didaktik o‘yinlardan foydalanish bolalarning bilim va ko‘nikmalarini samarali rivojlantiradi.

Shuningdek, tabiat bilan bog‘liq amaliy faoliyatlar bolalarda ekologik madaniyat, tabiatga ongli munosabat va mas‘uliyat hissini shakllantiradi. Kelgusida maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ekologik ta‘limning innovatsion metodlarini keng joriy etish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., A‘zamova M.N. *Maktabgacha pedagogika*. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2019.
2. Sodiqova Sh.A. *Maktabgacha pedagogika*. – Toshkent: Tafakkur sarchashmalari, 2013.
3. Qayumova N.M. *Maktabgacha pedagogika*. – Toshkent: TDPU, 2013.
4. Hasanboyeva O.U. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Xoliqov A.A. *Pedagogik mahorat*. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.
6. Nikolaeva S.N. *Ekologicheskoye vospitaniye doshkolnikov*. – Moskva: Akademiya, 2019.
7. Veretennikova S.A. *Oznakomlenie doshkolnikov s prirodoy*. – Moskva: Prosveshcheniye, 2018.
8. Poddyakov N.N. *Razvitie poznavatelnoy aktivnosti doshkolnikov*. – Moskva: Akademiya, 2017.
9. Vygotskiy L.S. *Pedagogicheskaya psixologiya*. – Moskva: AST, 2019.
10. Montessori M. *The Absorbent Mind*. – New York, 2015.
11. Piaget J. *The Child and Reality*. – London: Routledge, 2018.
12. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
13. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta‘limi vazirligi. *Ilk qadam davlat o‘quv dasturi*. – Toshkent, 2022.
14. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. – Paris, 2020.
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta‘lim va ekologik tarbiyaga oid farmon hamda qarorlari.